Catagrafiile Vistieriei Moldovei – surse documentare pentru etimologiile toponimelor personale (II)[1]

Daniela BUTNARU*

Key-words: *anthroponyms, etymologies, fiscal censuses, place names*

Pentru identificarea originii toponimelor personale[2], ideal este să se depăşească faza „etimologiilor de birou", prin care se indică doar antroponimul inclus în denumirea locului, şi să fie identificată chiar persoana care stă la originea toponimului[3], prin consultarea documentelor de arhivă (inedite sau publicate) sau, în cazul toponimelor mai recente, prin efectuarea de anchete la faţa locului[4].

Un aport documentar semnificativ pentru identificarea etimologiilor unor nume de sate moldoveneşti apărute în secolul al XIX-lea sau al XX-lea ori a unor toponime minore îl au *Catagrafiile Vistieriei Moldovei*, recensăminte fiscale al căror scop era cunoaşterea resurselor umane şi materiale, prin înregistrarea nominală a populaţiei, plătitoare sau nu de bir, şi a proprietarilor de moşii. Parcurgerea unora dintre aceste documente, păstrate la Arhivele Naţionale din Iaşi, este acum facilitată, graţie iniţiativei cercetătorilor Mircea Ciubotaru şi Silviu Văcaru. Aceştia, conştienţi de valoarea unor astfel de recensăminte pentru istoria demografică, economică şi socială, dar şi pentru onomastica românească, au reuşit, cu ajutorul unor entuziaşti voluntari, să editeze (şi deci să pună la dispoziţia publicului interesat) catagrafii ale ţinuturilor Roman (pentru anii 1820, 1832 şi un supliment privind situaţia în Târgul

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi, România.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „PECAFROM – Promovarea egalităţii de şanse în cariera universitară şi academică pentru femeile din România" POSDRU/144/6.3/S/127928, cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

[1] Textul de faţă este continuarea studiului *„Catagrafiile Vistieriei Moldovei", surse documentare pentru etimologiile toponimelor personale* (I), publicat în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi", Secţiunea III e, Lingvistică, tomul LX, 2014, p. 41–50.

[2] Am păstrat distincţia făcută de Petar Skok – *toponimie personală*, formată de la nume de persoană, vs. *toponimie descriptivă*, formată de la apelative.

[3] „E t i m o l o g i a unui toponim nu se reduce la descoperirea unei baze antroponimice sau lexicale, ci trebuie să justifice un raport între semnul lingvistic şi obiectul (socio-)geografic" (Moldovanu 2014: VII).

[4] Plecând de la ideea că „*Etimologia* stabileşte originea toponimului primar, modul formării lui şi gradul de motivare", Mircea Ciubotaru arăta că, în cazul toponimelor personale, trebuie urmărită, „prin insistente cercetări de arhivă, chiar identificarea persoanelor în cauză, pentru realizarea unei etimologii absolute" (Ciubotaru 2001: 25).

BDD-A22760 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:34 UTC)

Romanului la 1831), Iaşi (1820), Cârligătura (1820), Bacău (1820), Hârlău (1820), Herţa (1820), Botoşani (1820) şi Putna (1820).

Arătam în prima parte a acestui studiu că, deoarece numele unor persoane recenzate în aceste catagrafii s-a transferat la unele terenuri, moşii sau sate ai căror proprietari erau aceştia, consultarea documentelor menţionate poate clarifica etimologia unor denumiri de aşezări înfiinţate în secolele al XIX-lea şi al XX-lea (*Buruieneştii*, *Frunzenii*, *Rateşul Carp*, *Branul*, *Sprânceana*, *Muntenii*, *Cioranii*, *Călcâiul*, *Ciorneiul*, *Cujba*, *Ştiubeienii*, *Panţirii*, *Mahalaua Ţicău*) ori a unor toponime minore (*Moara Negrii*, *Iazul Meicii*, *Dealul Dărânga*, *În Cotul Mârzei* etc.).

Prezentăm, în această a doua parte a studiului, alte câteva propuneri etimologice realizate cu ajutorul acestor atât de importante catagrafii.

Satul *Ursăreşti* din judeţul Iaşi s-a desprins din satul vecin Iugani; iniţial, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, era înregistrat în documente oficiale sub numele *Iugani*; ulterior a avut loc o diferenţiere denominativă – *Iuganii din Vale* (denumire dată spre a fi deosebit, în funcţie de amplasare, de celălalt sat, numit *Iuganii din Deal*) – şi abia în 1873 este atestată actuala denumire, *Ursăreştii*[5]. Explicaţia pentru acest oiconim o găsim în catagrafia de la 1820, unde în dreptul satului Iuganii din Vale sunt înregistrate 13 persoane cu numele de familie Ursărescul (CAT. VIST. I_1: 153–154), deci toponimul s-a format de la un nume de familie la plural.

În legătură cu originea oiconimului *Davidoaia*, sat din comuna Vorniceni, Botoşani, găsim în catagrafia din 1820 pentru ţinutul Botoşani o „Oda(i)e lui David, arman", pe moşia Vlădeni (CAT. VIST. VII_1: 28). Deducem că probabil moşia şi satul Davidoaia, atestate la 1858, respectiv la 1871, se vor fi numit ori după acestui armean, prin derivare cu sufixul *-oaia* (folosit pentru a desemna moşia), ori după numele văduvei acestuia, Davidoaia. Familia lui David trebuie să fi avut proprietăţi pentru o perioadă mai mare de timp, pentru că la 1873 este menţionat Davidel ca proprietar al unei părţi a aceleiaşi moşii Vlădeni, aflată la sud de actualul sat Davidoaia (Gorovei 1945: 95). Un deal de lângă acest sat şi un afluent al râului Jijia care curge pe lângă acest deal au preluat, de asemenea, antroponimul: *Dealul Davidoaiei* şi *Valea Davidoaia* (ATLAS MOLD.).

Tuta este o localitate întemeiată probabil la începutul secolului al XIX-lea, prima sa menţiune documentară fiind la 8 octombrie 1823, într-o mărturie a locuitorilor din Târgul Trotuş şi a locuitorilor „de peste vale din sat Tuta" (CAT. BAC.: 104). Însă înaintea satului este atestat pârâul „Tutzi"[6], în harta din 1790 a lui Hora von Otzellovitz. Acest curs de apă a fost numit probabil după o persoană care locuia ori avea pământ pe unde trecea acest pârâu. În sprijinul etimologiei personale a acestui toponim vine o informaţie din catagrafia ţinutului Bacău pentru anul 1820, unde îl găsim pe „Toader sin Ioniţ(ă) Tutu" înregistrat printre „Lăturaşii ot Târgu Ocnii şi sat Brăteştii" (CAT. VIST. IV_1: 409). Considerăm că acest Tutu poate fi un urmaş al celui după numele căruia s-a format hidronimul aflat în discuţie. Satul care

[5] Cf. TTRM I_2, p. 1254.

[6] Varianta *Pereu Tutzi* redă, aşa cum a perceput redactorul hărţii, forma de genitiv pe care a auzit-o la localnici. Mai târziu, este menţionat cu forma *Pârâul Tutii* (ATLAS MOLD., în 1892) sau *Râpa Tutana* (Racoviţă 1895: 570). Astăzi localnicii îi spun *Pârâul Ursuluca*, denumire destul de nouă, deoarece nu am găsit-o menţionată mai devreme de mijlocul secolului al XX-lea.

BDD-A22760 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:34 UTC)

s-a constituit prin aşezarea pe valea acestui pârâu a unui grup venit din Transilvania[7] a preluat numele. Câmpul toponimic care s-a format aici conţine şi denumirile *Moara Tutu* (situată pe Trotuş, cf. ATLAS MOLD.) şi *Dealul Tutei*, aflat la sud de sat.

Catagrafia ţinutului Putna de la 1820 ne ajută să observăm că la originea mai multor oiconime din această zonă stau nume de familie colective în funcţie toponimică, după cum se poate observa în cele ce urmează.

Denumirea cătunului *Balercari*, aflat în componenţa satului Miera din judeţul Vrancea (cf. NALR–DATE: 387), poate fi explicată datorită unei informaţii cuprinse în catagrafia de la 1820 pentru ţinutul Putna, care surprinde prezenţa între birnicii satului Miera a lui Trifan Balercă, Apostol Balercă, Vasâlache Balercă (CAT. VIST. VIII_1: 84), Neagul Balercă şi Ioan Uncheş Balercă (CAT. VIST. VIII_1: 85). Urmaşi ai acestora mai sunt şi astăzi în acest sat. Aşadar, etimologia acestui oiconim este numele de familie *Balercă* derivat cu sufixul colectiv *-ari*.

Novăceşti, parte a satului Păuneşti din Vrancea este format de la numele de familie Novac, frecvent întâlnit aici, derivat cu un alt sufix colectiv: *-eşti*. Familii Novac sunt menţionate în dreptul satului Păuneşti încă din Catagrafia de la 1820 a ţinutului Putna: „Dumitru Novac ot Păuneşti, la o cruce cu Iordachi”, „Simion Novac ot la o cruce cu Neculai”, „Iordachi Novac ot la o cruce cu Dumitru”, „Neculaiu Novac ot la o cruce cu Simeon” (CAT. VIST. VIII_1: 408). Dealul pe care se află situată acea parte de sat se numeşte *Dealul Novac* (ATLAS MOLD.) sau *Dealul Novăceşti* (cf. NALR–DATE, 381 şi anchetă toponimică). Şi numele altei părţi a satului Păuneşti, *Bostăneşti*, s-a format prin acelaşi procedeu derivativ, de la numele de familie Bostan, atestat tot încă din catagrafia de la 1820, în dreptul satului Păuneşti: Ionaşcu Bostan (CAT. VIST. VIII_1: 307), Ioniţă Bostan, Gheorghie Bostan, Tanas(e) Bostan şi, Neculai sin Bostan (CAT. VIST. VIII_1: 308). Prin polarizare, numele cătunului, odinioară sat, s-a extins şi asupra unui deal, *Dealul Bostăneşti*. Menţionăm că astăzi mai locuiesc multe familii Bostan în acest sat.

Satele vrâncene *Vetreşti* şi *Herăstrău* (sau Ferăstrău) au o istorie administrativă comună, apărând în acte oficiale când contopite sub unul din numele lor ori sub compusul Vetreşti-Ferăstrău, când separate. Oiconimul *Vetreşti*, atestat pentru prima dată la 1809 (cf. TTRM I_2: 1298), s-a format de la antroponimul Vatră şi sufixul colectiv *-eşti*. Mai multe persoane cu acest nume de familie apar în catagrafia Putnei de la 1820 în dreptul satului Herăsău, adică Ferăstrău: Ioan Vatră, Necula Vatră, Dumitru Vatră (CAT. VIST. VIII_1: 172), dar şi Irina Vetroai (CAT. VIST. VIII_1: 173). Tot în dreptul acestui acest sat sunt înregistraţi la 1820 mai mulţi liuzi numiţi şi Ungurean: Dan Ungurean, Toader „*ma* Ungurean” (CAT. VIST. VIII_1: 172), Costandin Ungurean, Toader Ungurean, Petre Ungurean (p. 173); de la numele de familie Ungurean la plural s-a format oiconimul *Ungureni*, atestat pentru prima dată în documente la 1865, când aparţinea din punct de vedere administrativ de comuna Ferăstrăul (cf. TTRM I_2: 1248). Ancheta toponimică pe teren ne-a confirmat că şi astăzi mai sunt familii numite Vatră şi Ungurean în aceste sate.

Denumirea fostului sat *Dărieşti*, consemnat documentar la 1869 şi inclus ulterior în satul mai sus menţionat Ungureni (TTRM I_1: 342) îşi găseşte explicaţia în

[7] Din *Dicţionarul* Ortensiei Racoviţă aflăm că în Tuta erau, la finele secolului al XIX-lea, „capi de familie 73, toţi unguri, suflete 371” (Racoviţă 1895: 570).

BDD-A22760 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:34 UTC)

aceleaşi pagini, unde sunt recenzate trei persoane cu nume de familie Darie: Crăciun Darie, Neculai Darie, Costandin Darie (CAT. VIST. VIII_1: 173). Aşadar, de la acest nume de familie, prin sufixare cu *-eşti*, s-a format oiconimul *Dărieşti*.

Localitatea *Găinarii*, menţionată mai întâi, la 1837 (Sava), ca *Secăturile Găinarilor* (aflate lângă Secăturile Nistoreştilor), primeşte ulterior, în 1964, când are loc un proces de cosmetizare a unor oiconime deranjante pentru oficalităţi, un alt nume – *Făgetul*. Totuşi, dacă s-ar fi făcut o documentare serioasă privind originea acestei denumiri, poate că s-ar fi putut evita schimbarea titulaturii, pentru că oiconimul nu are nicio legătură cu sensul „hoţ de găini" sau „hoţ de lucruri mărunte" al substantivului *găinari*, ci este motivat de prezenţa aici a mai multor familii *Găină*, unele menţionate chiar în catagrafia de la 1820: Stoica Găină, Radul Găină, Ivan Găină (CAT. VIST. VIII_1: 174), Radul Găină (CAT. VIST. VIII_1: 175), liuzi şi birnici de pe moşia satului Nistoreşti, unde s-a format ulterior satul Găinari. Într-un document anterior, de la 1808, sunt menţionaţi Vasile Găină şi Radu Găină din Nistoreşti, care au fugit în satul Roşca din Muntenia (Sava 1931: 60).

Prezenţa pe moşiile Nerejul şi Paltinul a liuzilor Savva Borş (CAT. VIST. VIII_1: 182) şi Ştefan Borş (CAT. VIST. VIII_1: 183) indică formarea de la numele de familie Borş şi sufixul colectiv *-ari* a oiconimului *Borşani*, desemnând un fost sat la nord de localitatea Paltinul (judeţul Vrancea); în aceste condiţii, considerăm că forma *Borşarul* atestată la 1869–1873 este de fapt una coruptă.

Începuturile satului *Străteni* din comuna Dersca, judeţul Botoşani se întrevăd, considerăm noi, tot la 1820, când apar atestaţi Ion Străteanu şi Grigori a Strătoa(i)e în catagrafia ţinutului Botoşani, în dreptul satului Lozna (CAT. VIST. VII_1: 119)[8]. Nu este exclus ca aceştia să fie urmaşi ai unui *Stratul* din Dorohoi, menţionat ca martor hotarnic la 1620 (DIR, A, XVII-IV, 493 şi 506).

Documente bogate în „informaţii care interesează istoria vieţii materiale (civilizaţie, comerţ, bunuri) şi sociale (menţiunea proprietarilor, a rangurilor boiereşti etc.)"[9], *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* se dovedesc a fi extrem de importante pentru identificarea unor etimologii toponimice, pentru obţinerea unor prime atestări privind câteva denumiri de sate sau pentru recuperarea unor variante ale acestor denumiri. Se poate astfel urmări formarea unor oiconime de la numele unor localnici ori foşti proprietari de terenuri prin derivare cu sufixe colective ori moţionale, de la antroponime în funcţie toponimică absolută sau de la numele de familie la plural.

Bibliografie

Ciubotaru 2001: Mircea Ciubotaru, *Oronimia şi hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, Iaşi, Editura Demiurg.

Gorovei 1945: Artur Gorovei, *Monografia oraşului Folticeni*, [f.l.].

Moldovanu 2014: Dragoş Moldovanu, *Introducere* la *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II, *Mic dicţionar toponimic al Moldovei (structural şi etimologic)*, partea 1, *Toponime personale*, coordonator Dragoş Moldovanu, autori Daniela

[8] De-a lungul timpului, în satul Lozna va fi inclusă oficial de câteva ori localitatea Străteni.

[9] CAT. VIST. I_1, VII.

BDD-A22760 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:34 UTC)

Butnaru, Dinu Moscal, Ana-Maria Prisacaru, Vlad Cojocaru, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”.

Otzelowitz 1790: Hora von Otzelowitz, *Brouillon oder original Aufnahm der fünf moldauischen Districten, nemlich des Sutschawaer, Roman, Niamtz, Bakeu und Puttnaer Bezirkes*.

Racoviţă 1895: Ortensia Racoviţă, *Dicţionar geografic al judeţului Bacău*, Bucureşti, Stabilimentul grafic I.V. Socec.

Sava 1931: Aurel V. Sava, *Documente putnene*, II, Chişinău.

*

ATLAS MOLD.: Institutul Geografic al Armatei, *Atlasul Moldovei* (sc. 1:50000), Bucureşti, 1892-1898.

CAT. VIST. I_1: *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820–1845), I. *Ţinutul Romanului*, Partea 1 (1820), volum editat de Lucian-Valeriu Lefter şi Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Iaşi, Editura StudIS, 2008.

CAT. VIST. IV_1: *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820–1845), IV. *Ţinutul Bacău*, Partea 1 (1820), volum editat de Mircea Ciubotaru, Sorin Grigoruţă şi Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Iaşi, Casa Editorială Demiurg Plus, 2013.

CAT. VIST. VII_1: = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820–1845), I. *Ţinutul Botoşani*, Partea 1 (1820), volum editat de Mircea Ciubotaru, Sorin Grigoruţă şi Silviu Văcaru, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Iaşi, Editura Demiurg Plus, 2014.

CAT. VIST. VIII_1: = *Catagrafiile Vistieriei Moldovei* (1820–1845), VIII. *Ţinutul Putna*, Partea 1 (1820), volum editat de Mircea Ciubotaru şi Nicoleta Dănilă, cu o *Introducere* de Mircea Ciubotaru, Iaşi, Editura Demiurg Plus, 2014.

CAT. BAC.: *Colecţia de documente de la Filiala Arhivelor Statului, judeţul Bacău (1400–1864). Catalog* (întocmit de Dumitru Zaharia), Bucureşti, 1986.

DIR, A, XVII-IV: *Documente privind istoria României. A. Moldova*, veacul XVI, vol. IV, Bucureşti, Editura Academiei, 1952.

NALR–DATE: *Noul Atlas Lingvistic al României. Moldova şi Bucovina. Date despre localităţi şi informatori*, volum realizat de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuţă, Adrian Turculeţ, Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

TTRM $I_{1,2}$: *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, coordonator Dragoş Moldovanu, Volumul I, Partea 1 şi Partea a 2-a, *Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale (1772-1988)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991–1992.

Catagrafiile Vistieriei Moldovei – Documentary Sources for the Etymologies of Personal Place Names (II)

The establishing of the “absolute” etymology of anthroponomical (personal) place names requires either field research for recent names or investigation of old documents containing information on previous owners. The fiscal censuses or inventories (*Catagrafii*) compiled by the Treasury of Moldova in the first part of the nineteenth century preserve the landowners and taxpayers (or non taxpayers) thus offering etymological solutions for some village names formed at that time or in the twentieth century. Based on the volumes containing lists of these censuses we clarified the etymologies of some village names (*Balercari*, *Borşani*, *Bostăneşti*, *Dărieşti*, *Davidoaia*, *Găinarii*, *Novăceşti*, *Străteni*, *Tuta*, *Ungureni*, *Ursăreşti*, *Vetreşti*).

BDD-A22760 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:34 UTC)